

ANNA OVASKA

Johdatus ruumiilliseen ja kulttuuriseen tiedostamattomaan

– Roxane Gayn *Hunger* ja ruumiin muistelmat

Tiedostamatonta voi hahmottaa ruumiillisena ja kulttuurisena kokemuksena, kehon, toiminnan ja havainnon rajoitteina, jotka määrittävät myös sitä, miten näemme itsemme ja toisemme. Kirjailija Roxane Gayn muistelmateoksessa *Hunger – A Memoir of (My) Body* (2017) paljastuvat ne ruumiilliset, tilalliset ja kulttuuriset sokeat pisteet, jotka muovaavat yksilön olemista maailmassa.

Näkökulmia tiedostamattomaan

Kognitiotieteilijä, psykologi John Kihlström kollegoineen kritisoi 80–90-luvun taitteessa jyrkin sanoin Freudin näkemystä tiedostamattomasta: psykoanalyysin tiedostamaton oli ”kuuma”, ”märkä” ja ”irrationaalinen”, se ”kuohui halua ja vihaa”. Psykoanalyttisen tiedostamattoman vastakohtaksi asetettiin kognitiivinen tiedostamaton, joka on ”kiltimpi”, ”hellempi” ja ”rationaalisempi”.¹ Kognitiotieteilijöitä kiinnostivat erityisesti implisiittisen havainnon, muistin ja oppimisen kaltaiset ilmiöt sekä luovaan ajatteluun ja ongelmanratkaisuun liittyvät tiedostamattomat toiminnot.² Siinä missä psykoanalyysi hahmotti tiedostamatonta mielensäisenä vierautena, ”sisäisenä ulkomaana”³, kognitiivinen tiedostamaton puolestaan paikantui aivojen ennakoiviin ja täydentäviin prosesseihin, jotka ohjaavat jatkuvasti, mitä havaitsemme ja muistamme ja miten toimimme maailmassa.

Fenomenologi Thomas Fuchs ottaa artikkelissaan ”Ruumiin muisti ja tiedostamaton” etäisyyttä molempiin näkökulmiin ja luopuu kokonaan ajatuksesta, että tiedostamaton voitaisiin sijoittaa yksilön ”pään sisälle” tai psyyken ”syvyksiin”. Sen sijaan tiedostamaton ”löytyy” minän ja maailman välisestä vuorovaikutuksesta: se ilmenee yksilön ruumiillisessa ja tilallisessa kokemuksessa ja toiminnassa, materiaalsen ja sosiaalisen ympäristön tarjoamissa toimintamahdollisuuksissa ja rajoitteissa. Fuchs kirjoittaa esimerkiksi traumaattisista kokemuksista, jotka ovat läsnä nykyisyydessä ruumiin muistoina ja eletyn tilan kaareumina ja rajoittavat yksilön mahdollisuuksia liikkua ja toimia maailmassa. Tiedostamattomat fiksaatiot saavat toistamaan tiettyjä toimintamalleja, kompuroimaan arjen elämässä ja suhteissa toisiin ilman, että itse huomaamme.⁴ Tiedostamaton onkin kuin sokea piste havainnossa, kokemuksen kääntöpuoli – tässä psy-

koanalyysin, fenomenologian ja kognitiotieteiden näkökulmat yhdistyvät. Se ohjaa, mitä pystymme näkemään itsestämme ja maailmasta.⁵

Vaikka Fuchs korostaa tiedostamattoman maailmallisuutta, hän ei kuitenkaan käsittele tarkemmin sen suhdetta kulttuuriseen ja sosiaaliseen ympäristöön taikka sitä, miten erilaiset subjektit ovat sitoutuneina maailmaan hyvin erilaisin tavoin. Erityisesti feministiset ajattelijat ovat korostaneet tarvetta tarkastella esimerkiksi naisten, queerien, rodullistettujen ja alistettujen subjektien kokemuksia ja niitä tapoja, joilla kulttuuri vaikuttaa ruumiissa pitkälti tiedostamattamme.⁶ Eri tavoin määritellyillä ruumiilla on keskenään erilaiset mahdollisuudet toimia maailmassa, ja havaintoamme ja olemistamme muovaavat moninaiset tiedostamattomat kulttuuriset rakenteet.⁷ Ruumiin muistiin kerrostuvatkin paitsi yksittäiset (traumaattiset) tapahtumat, myös esimerkiksi kokemukset rodullistetuksi tulemisesta ja kulttuurisesti hyväksytyt tai ”oikeat” tavat ilmaista sukupuolta ja seksuaalisuutta: millaiset eleet ja toiminnot ovat sallittuja millekin ruumiille ja miten yksilö voi liikkua maailmassa.

Feministisen teorian ja fenomenologian tavoin hermeneuttinen teoria haastaa näkemystä tiedostamattomasta yksilöllisenä kokemusten ”säiliönä”, joka olisi irrallaan sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstä.⁸ Kertomuksetutkija Mark Freemanin kehittämä kerronnallisen tiedostamattoman käsite viittaa siihen, miten erilaiset kulttuuriset tarinat muodostuvat tiedostamatta osaksi yksilöiden autobiografista muistia ja kokemusta itsestä ja todellisuudesta.⁹ Kuten kirjallisuudentutkija Hanna Meretoja huomauttaa, olemme juurtuneita erilaisiin kertomusverkkoihin, joiden merkitykset ovat reflektiivisen ymmärryksemme ulottumattomissa: tiedostamattomat kulttuuriset kertomukset ja perinteet ohjaavat esimerkiksi sitä, miten kerromme menneisyydestämme,

”Tiedostamaton ilmenee mahdollisuuksissa toimia ja liikkua maailmassa, mutta myös tavoissamme kertoa itsestämme ja maailmasta ja kuvitella tulevaisuutta.”

ymmärrämme mahdollisuuksiimme nykyhetkessä ja orientoidumme kohti tulevaisuutta¹⁰.

Tiedostamaton on näin yhtäaikaaisesti ruumiillista ja kulttuurista. Se ilmenee ruumiin muistissa, eletyissä fyysisissä ja sosiaalisissa tiloissa ja ympäristöissä sekä tarinoissa, joita kerromme: mahdollisuuksissa toimia ja liikkua maailmassa, mutta myös tavoissamme kertoa itsestämme ja maailmasta ja kuvitella tulevaisuutta.

Viime vuosina näitä kysymyksiä on sivunnut erityisen kiinnostavalla tavalla yhdysvaltalainen kirjailija Roxane Gay, joka on noussut yhdeksi vaikutusvaltaisimmista nykyfeministeistä¹¹. Kaunokirjallisissa teoksissaan, yhteiskunnallisissa esseissään ja omaelämäkerrallisissa teksteissään Gay liikkuu ikään kuin vahingossa, näennäisen irrallaan eri teoreettisista perinteistä, kohti kysymystä tiedostamattomasta yhtä aikaa ruumiillisena, tilallisena ja kulttuurisena ilmiönä. Hän tarkastelee kirjailijana ja feministinä niitä tapoja, joilla ruumiilliset kokemukset ja eletyt tilat kaareutuvat tai muuntuvat ja sitä, miten sosiaaliset ja fyysiset tilat itsessään muovaavat kokemuksia. Lisäksi Gayn tekstit tuovat esiin kulttuurista ja kerronnallista tiedostamatonta: kulttuurisia normeja ja tarinoita, jotka muovaavat kokemustamme. Pohdin seuraavaksi, millaisia näkökulmia Gayn tähänastisen tuotannon henkilökohtaisin teos, kaksi vuotta sitten Yhdysvalloissa julkaistu *Hunger – A Memoir of (My) Body* (2017) avaa tiedostamattomaan ja miten feministinen fenomenologinen näkökulma puolestaan valaisee Gayn tapaa kirjoittaa ruumiillisista kokemuksista ja minuudesta.

Luettu ruumis ja nähdyksi tuleminen

Kuten Fuchsin artikkelissa, myöskään Gayn teoksessa esiin nouseva tiedostamaton ei hahmotu mielensisäisenä syvyytenä. Se on pikemminkin ruumiissa ja maailmassa

olevia rajoitteita, tiedostamattomia toimintamalleja, kuvioita ja kaavoja, joita yksilö noudattaa tietämättään ja tahtomattaan. Se on myös, ja ehkä ennen kaikkea, tapoja katsoa itseämme ja toisiamme: sokeita pisteitä ja aukkoja siinä, mitä näemme itsessämme ja ympärillämme ja miten kerromme ja luemme itseämme ja toisiamme.

Hunger kertoo suurikokoisen, Gayn omin sanoin lihavien, ruumiin tarinan. Se kertoo ruumiista ja tarinoista, jotka usein sivuutetaan länsimaisessa kulttuurissa. Ensimmäisillä sivuilla Gay kirjoittaa auki teoksen lähtökohdat:

”Tämän kirjan kirjoittaminen on tunnustus. Nämä ovat minun rumimmat, heikoimmat, paljaimmat osani. Tämä on minun totuuteni. Nämä ovat ruumiin(i) muistelmat, sillä sellaisista ruumiista kuin minun ei usein ole edes olemassa tarinoita tai sitten ne kielletään. Ihmiset näkevät minunkaltaisiani ruumiita ja tekevät omat oletuksensa. He ajattelevat, että he tietävät vastauksen kysymykseen, miksi kehoni on sellainen kuin se on. [...] Tämä on kirja siitä, miten opin, vaikkakin hitaasti, antamaan itseni tulla nähdyksi ja ymmärretyksi.”¹²

Ihmiset näkevät Gayn kehon – he lukevat sitä – ja ”tekevät omat oletuksensa”. Myöhemmin Gay kirjoittaa kulttuurisesta kertomuksesta, joka ”samastaa laihtuuden ja tunnon omasta arvokkuudesta”¹³. Tämän kertomuksen päämääränä on kurittaa ruumiita, jotka eivät asetu muottiin. Kulttuurisia kertomuksia ja malleja rikkovasta ruumiista kertomiseen sisältyy paljon kipua: häpeää ja tulemistä sille alttiiksi. Gayn tavoitteena on kuitenkin sallia itsensä tulla nähdyksi ja kuulluksi ja taistella niitä tarinoita vastaan, joita hänenkaltaisistaan ruumiista kerrotaan.

Gay aloittaa kirjan muutamalla lääketieteellisellä termillä. Yksi näistä on painoindeksi, BMI eli *body mass index*, jonka avulla lääketiede pyrkii erottelemaan ”nor-

maalin” ruumiin ”ylipainoisesta”, ”vaikeasti ylipainoisesta” ja ”sairaallosesti ylipainoisesta”:

”BMI on termi, joka kuulostaa niin tekniseltä ja epäinhimilliseltä, että olen aina valmis sivuuttamaan sen tuottaman mitta-arvon. Tästä huolimatta se on termi, ja mitta, joka antaa lääketieteelliselle yhteisölle mahdollisuuden luoda illuusion kurittomiin ruumiisiin kohdistuvasta kurista.”¹⁴

Painoindeksi on yksi tapa luoda tarina ruumiista. Indeksien luoma mitta on keinotekoinen (esimerkiksi numero 25 lääketieteellisen yhteisön määräämänä rajana normaalin ja ylipainon välillä), mutta se luo järjestystä ”kurittomiin” ruumiisiin. BMI on malli, joka pakottaa yhdenlaisen muodon yksilöiden elämään ja kokemuksiin: näkemään itsensä ”ali-”, ”normaali-”, tai ”ylipainoisena”.¹⁵ Lääketieteen näkökulmasta Gay on ”sairaallosen ylipainoinen”, *morbidity obese*. Tämä on todellinen lääketieteellinen termi mutta myös sanapari, joka viittaa paitsi ”sairaalloseseen” ja ”patologiseen”, myös johonkin ”vastenmieliseen” ja ”inhottavaan”. Samalla Gay kirjoittaa auki kulttuurisen tarinan, jonka mukaan naisen tulisi olla laiha: ”Näin on opetettu suurimmalle osalle tytöistä – että meidän pitäisi olla siroja ja pieniä. Meidän ei pitäisi viedä tilaa.”¹⁶

Teoksessa Gay käyttää omaelämäkerrallisen kertomuksen muotoa rikkoakseen normatiiviset kulttuuriset kertomukset lihavasta ruumiista. Hän ottaa uudelleenkirjoitettavaksi oman kehonsa tarinan:

”Jäljitän ruumiini tarinaa alkaen siitä, kun olin huoleton nuori tyttö, joka pystyi luottamaan omaan kehoonsa ja tuntemaan olonsa turvallisiksi omassa kehossaan, siihen hetkeen, jolloin tämä turvallisuus tuhoutui ja niihin jälkiseurauksiin, jotka jatkuvat edelleen, vaikka yritän tehdä tekemättömäksi niin paljon siitä, mitä minulle tehtiin.”¹⁷

Tämän tarinan kertoessaan Gayn on kirjoitettava traumaattisesta kokemuksesta: poika, jota hän rakasti ja joukko tämän ystäviä raiskasi hänet, kun hän oli 12-vuotias. Gay tuo esiin seksuaalisen väkivallan seuraukset. Hänelle tuleminen lihavaksi oli tietoinen päätös, joka auttoi selviämään väkivallasta:

”Eräät pojat olivat tuhonneet minut, ja selvisin häden tuskin. Tiesin, että en kestäisi toista samanlaista väkivallan kokemusta, ja niinpä söin, sillä ajattelin, että jos ruumiistani tulisi vastenmielinen, pystyisin pitämään miehet loitolla.”¹⁸

Gay toisin sanoen kuvaa, miten hän 12-vuotiaana tunnisti kulttuurisen kertomuksen, jonka mukaan lihava nainen on vastenmielinen, ja yhdisti sen mahdollisuuteen selvitä, kun hänellä ei ollut muita mahdollisuuksia.

Trauma ja ruumiin muisti – ruumiillinen tiedostamaton

Läpi teoksen Gay kuvaa erilaisia tiedostamattomia, traumaattisia kokemuksia. Ensinnäkin traumaattista väkival-

takokemusta, joka jää elämään ruumiin nykyisyydessä: ruumiin muistoissa ja sen tarinassa. Omaelämäkerran tarjoama kertomusmuoto välittää kokemuksia hänen kivustaan, ja tarinasta muodostuu paitsi kaunokirjallinen, myös fenomenologinen kuvaus trauman vaikutuksista ruumiiseen.

”Monia vuosia sen jälkeen, kun minut raiskattiin, kerron itselleni, että tapahtunut on ’menneisyyttä’. Tämä pitää vain osin paikkaansa. Menneisyys on yhä luonani liian monella eri tapaa. Menneisyys on kirjoitettu ruumiiseeni. Kannan sitä mukanani joka ikinen päivä.”¹⁹

Gay kirjoittaa trauman vaikutuksista kehoon: hän kuvaa, miten hän menetti tunteen turvallisuudesta omassa ruumiissaan, ja yritystä löytää turvaa tekemällä itsensä suu-remmaksi ja ”vastenmieliseksi”, sillä tämä oli ainoa asia, mitä hän osasi tehdä.

Fenomenologisesta ja psykologisesta näkökulmasta Gay kuvaa maailmaan ja toisiin ihmisiin kohdistuvaa luottamuksen menettämistä, joka usein luonnehtii interpersoonallista, toisten ihmisten aiheuttamaa traumaa²⁰. Samalla hän näyttää, miten omasta kehosta, sen painosta, muodostuu ainoa turvallisuuden lähde: lihava ruumis on yhtä aikaa turvapaikka ja jotakin yhteiskunnassa vastenmieliseksi ja kielletyksi määritettyä, pelastava ja luotaantyöntävä samanaikaisesti. Kuten Fuchs huomauttaa, traumassa menneisyys on piilevästi läsnä nykyhetkessä ja estää elämän jatkumisen: mennyt on elossa ruumiissa ja kehojenvälisessä tilassa yksilön jokapäiväisessä elämässä²¹. Gay tuo esiin trauman hyvin konkreettisen, fyysisen merkityksen.

Yli-kirjoitettu – kulttuurinen tiedostamaton

Sen lisäksi, että Gay kirjoittaa auki seksuaalisen väkivallan aiheuttamaa traumaa, hän kuvaa myös muita kokemuksia, jotka voidaan ymmärtää traumaattisina: miten kulttuuriset kertomukset muovaavat hänen ruumiistaan ja miten toiset ihmiset vaikuttavat ”tietävän” hänen ruumiinsa tarinan ainoastaan katsomalla sitä.

Minän ja toisen välistä suhdetta tarkastelevat fenomenologiset teoriat korostavat usein, että ymmärrämme toisiamme kasvojen ilmeiden, ruumiin eleiden ja liikkeiden avulla: toisen elävän kehon havaitessamme tunnistamme toisen ihmisen yksilönä, persoonana, ja tämän eleet ja liikkeet ilmaisevat meille hänen mielentilojaan, tunteitaan ja kokemuksiaan²². Gayn kuvaus paljastaa aukon tässä ymmärryksessä. Sen sijaan, että lihava ihminen kohdattaisiin yksilönä, ihmiset heijastavat erilaisia tarinoita isokokoiisiin ruumiisiin. Lihavia kehoja kommentoidaan, annetaan ohjeita ja moitteita – unohdetaan, että toinen on ihminen:

”Tämä kommentaari naamioidaan usein *huoleksi*, ihmiset ajattelevat *vain sinun parastasi*. He unohtavat, että olet yksilö. Olet ruumiisi, et mitään muuta, ja ruumiistasi saisi piru vie tulla pienempi.”²³

Yksittäisten ihmisten tavat ”lukea” lihavaa kehoa ammentavat laajemmista kulttuurisista kertomuksista. Konkreettisia esimerkkejä ovat julkisessa keskustelussa liikkuvat metaforat ylipainoisuudesta ”epidemiana” tai lihavista ruumiista tiloina, jotka ovat ”infektion riivaamia”²⁴. Gay kutsuu lukijoita kohtaamaan tavat, joilla olemme kulttuurisesti ehdollistuneita, kulttuurisen tiedostamattoman: länsimaista kulttuuria riivaavan pelon lihavuutta kohtaan, jota ylläpidetään metaforien (lihavuus ”epidemiana”, ”infektio”) ja kertomusten avulla. Kuten kriittiset lihavuustutkijat painottavat, jokainen yksilö, joka elää lihavuutta vihaavassa kulttuurissa, omaksuu lihavuutta halveksuvia uskomuksia, oletuksia ja stereotyyppioita²⁵.

Erityisesti yksi tarina nousee esiin tieteellisissä artikkeleissa ja tiedeuutisissa, jotka kertovat ”ylipainoisuuden” aiheuttamista ongelmista paitsi terveydelle, myös taloudelle:

”Pohjimmiltaan nämä artikkelit sanovat: lihavuus tappaa meidät kaikki ja vaatii meiltä hinnan, jota on mahdoton hyväksyä.

Näissä artikkeleissa, tässä vimmaisassa paniikissa, on epäilemättä aivan pieni totuuden siemen. Samaten niissä on pelkoa, sillä kukaan ei halua tulla lihavuuden tartuttamaksi, erityisesti siksi, että ihmiset tietävät miten he katsovat, kohtelevat ja ajattelevat lihavia ihmisiä, eivätkä he halua, että sama kohtalo koituisi heille.”²⁶

Feministinen lihavuustutkija Sandra Solovay kirjoittaa kolmesta yleisestä, lähes täysin kyseenalaistamattomasta oletuksesta – kertomuksesta – jotka ovat vallalla sekä julkisessa keskustelussa että lääketieteessä: että paino on muokattavissa, että laihtuminen on vaaraton ja että lihavuus on epäterveellistä²⁷. Sen sijaan kulttuurisen stigman vaikutuksista terveydelle ei puhuta. Gay näyttää, miten me, erityisesti naiset, olemme ehdollistettuja kokemaan ruumiimme sisäistetyn itseinhon ja -vihan lähteenä: ”Laihuuden yhdistäminen kokemukseen omasta arvosta on todella vaikutusvaltainen valhe. [...] Naiset jatkavat itsensä taivuttamista yhteiskunnan tahtoon. Naiset pysyvät nälkäisinä. Samoin minä.”²⁸ Tekstissä passiivi, lukijan puhuttelu, kollektiivi ”naiset” ja henkilökohtainen ääni vaihtelevat taitavasti. Gay liikkuu yksilön ja kollektiivisen kokemuksen välillä näyttäen, miten kaikkien meidän ruumiimme ovat kulttuuristen kertomusten muokkaamia:

”Tulin vanhemmaksi ja tajusin, että olin uuvuksissa kaikesta itseinhosta ja siitä, että vihasin itseäni, osaksi siksi, että oletin, että sitä toiset ihmiset odottivat minulta – ikään kuin itsevihani olisi hinta, joka minun oli maksettava ’asumisesta’ ylipainoisessa ruumiissa.”²⁹

Gayn keskeinen havainto on, että lähes jokainen meistä kantaa tätä kipua ruumiissaan: riippumatta fyysisestä koostamme elämme lihavuuden pelossa, ja tämä pelko hallitsee erityisesti naiskehoja ja niitä muovaavaa kulttuurista tiedostamatonta. Kuten lihavuustutkija Marilyn

Wann kirjoittaa: ”lihavuutta vihaavassa kulttuurissa jokainen on lihava”.³⁰

Kipu ja näkymättömyys – eletty ruumis ja eletty tilat

Kulttuuristen kertomusten lisäksi Gay kirjoittaa myös kivusta, joka liittyy arjen elämään: yrityksistä kurittaa omaa ruumistaan ja kivusta, joka kumpuaa kulttuuristen normien ja kertomusten rikkomisesta. Yhdellä tasolla kyse on hyvin konkreettisista fyysisen kivun kokemuksista. Hän kirjoittaa epämukavuuden ja kivun tunteista: yrityksistä muovata kehoa, nyrjähtäneestä nilkasta, selkävivuista, hengenahdistuksesta ja siitä, miten erilaiset fyysiset ja rakennetut tilat kuten nojatuolit ja lentokoneiden istuimet ”rankaisevat” hänen ”tottelematonta” ruumistaan³¹. Hän kirjoittaa lääkäriin menemisen pelosta: miten mikä tahansa kivun kokemus (kipeä kurkku, flunssa) luetaan aina lihavuusdiagnoosin lävitse, miten nöyryyttävää lääkärissä käyminen on ja miten vaikea hänen on saada asiallista hoitoa³².

Toisella tasolla Gay kuvaa, miten kertomus siitä, miltä naisen ruumiin tulisi näyttää, vaikuttaa hyvin perustaviin tapoihin olla ja liikkua maailmassa:

”Olen itsetietoinen yli kaiken. Olen intensiivisesti ja jatkuvasti sidoksissa ruumiiseeni maailmassa, sillä tiedän, mitä ihmiset ajattelevat ja mitä he näkevät, kun he katsovat minua. Tiedän, että rikon sanomattomia sääntöjä siitä, miltä naisen tulisi näyttää.

Olen ylitietoinen siitä, miten vien tilaa. Naisena, lihavana naisena, minun ei pitäisi viedä tilaa.”³³

Tuntemme kipua ja häpeää, kun emme noudata ”olemassaolon normien käsikirjoitusta”, kuten Sara Ahmed huomauttaa – kun rikomme sääntöjä³⁴. Gay kuvaa myös, miten hänen eletty tilansa muuttuu, Fuchsin termien ”kaareutuu”: miten hän yrittää olla maailmassa ja liikkua niin, että hän ei häiritseisi toisten tilaa tai olisi toisten tiellä – ”ikään kuin minulla olisi vähemmän oikeus olla maailmassa kuin muilla”³⁵.

Gayn ”tottelematon” tai ”kuriton” ruumis ei myöskään ole ”totunnainen” tai ”läpinäkyvä” sillä tapaa kuin perinteinen ruumiinfilosofia kuvaa. Gayn ruumis on aina ”tiellä”. Se kiinnittää huomion itseensä, aiheuttaa ongelman tai esteen.³⁶ Kuuluisassa esimerkissä Maurice Merleau-Ponty kuvaa naista, joka kävelee sulkaahattu päässään sulan osumatta mihinkään: sulka hatuineen on ruumiillistunut osaksi naisen kehoa, eikä tämän tarvitse varoa sitä liikkueensa. Hän yksinkertaisesti ”tietää” miten liikkua niin, että sulan ja muiden esineiden välillä säilyy turvallinen etäisyys – samoin kuin yksilö kulkee oven läpi mittaamatta oven leveyttä suhteessa omaan kehoonsa.³⁷ Gay puolestaan kuvaa lähes päinvastaista kokemusta ruumiista, joka ei ole koskaan hänelle ”läpinäkyvä”. Ollaan kaukana kokemuksesta, jossa yksilö sujahtaa maailman raoista ja oviaukoista omaa kehoaan huomaamatta:

”Tunnen aina joko oloni epämurkavaksi tai kipua. En muista, miltä tuntuu tuntua hyvältä ruumiissani, tuntee mitään mukavuutta muistuttavaa. Kun kävelen oviaukon läpi, tarkastelen sen mittasuhteita ja tiedostamattani käännyksen sivuttain riippumatta siitä, tarvitseeko minun vai ei. Kun kävelen, nilkassani on vihlaus, oikeassa kantapäässänni kipu, räsästä alaselässä. Olen usein hengästynyt.”³⁸

Merleau-Pontyn hattunaisen tavoin Gay kulkee oviaukosta liikuttaen ruumistaan oikeaan asentoon ”tiedostamattaan”, mutta silti ruumis ei ole hänelle millään tapaa huomaamaton tai totunnainen. Pikemminkin se vääntyy tähän asentoon, muovautuu myötäilemään maailmaa, kunnes tämä vääntymisen on tiedostamaton.

Toiset ihmiset puolestaan kohtelevat Gayn ”kuri-tonta” ruumista ikään kuin se olisi näkymätön. Hän kuvaa, miten julkisissa tiloissa ihmiset törmäilevät häneen ja astuvat hänen jaloilleen:

”Olen erittäin näkyvä, mutta toistuvasti minua kohdellaan kuin olisin näkymätön. Ruumiini ei saa osakseen kunnioitusta tai huomaavaisuutta tai hoivaa julkisissa tiloissa. Kehoani kohdellaan kuin julkista tilaa.”³⁹

Hunger kutsuu lukijansa tutkimaan niitä tapoja, joilla olemme ”mukavasti” maailmassa. Se ohjaa myös pohtimaan fenomenologiaa esimerkkeinä: kaikki ruumiit eivät ole juurtuneita tai upoksissa maailmaan samoilla tavoin. Kuten Ahmed kirjoittaa: ”Se, että on mukavasti, tarkoittaa että on niin sinut oman ympäristönsä kanssa, että on vaikea erottaa missä oma ruumis loppuu ja maailma alkaa.”⁴⁰ Kaikille ruumiille tällainen mukavuus ei ole sallittua. Gay kuvaa, miten hän rikkoo näkymättömiä sääntöjä monin eri tavoin: isokokoisena, naisena ja mustana. Hän paljastaa sekä kulttuuriset kertomukset että fyysiset ja sosiaaliset tilat, jotka muovaavat hänen ruumistaan ja mahdollisuuksiaan olla maailmassa perustavalla tavalla.

Kokemuksen kertominen ja kohtaaminen – luovuus ja mahdollisuudet

Hunger kutsuu ”lukemaan” ruumista toisenlaisen keyksen läpi kuin sen, jonka länsimainen kulttuuri meille tarjoaa.

”Jaan osia tarinastani, ja tästä jakamisesta tulee osa jotakin isompaa, osa kollektiivista todistusta, jonka luovat ihmiset, joilla on myös kivuliaita tarinoita kerrottavana. Minä teen tämän päätöksen.”⁴¹

Gay painottaa tarinansa kertomista hänen omalla valintanaan. Hänellä on toimijuus omassa tarinassaan, hän päättää, mitä hän jakaa ja mitä ei. Kertomisen päämääränä ei ole myöskään etsiä myötätuntoa. Hän kertoo tarinansa, sillä kerrottavana on myös laajempi tarina: kollektiivinen todistus, johon hänen tarinansa osallistuu. Tarkastellessaan kerronnallista tiedostamatonta Meretoja painottaa, että

on tärkeää luoda ymmärrystä niistä historiallisista prosesseista, jotka ovat muovanneet meitä ympäröivät kertomusperinteet ja verkostot: ”Tiedostamattomassa muodossaan kertomusmallit muuttuvat helposti konkreettisiksi ja peittävät luonteensa inhimillisinä tulkintoina: ne esittävät, että ne peilaavat asioiden luonnollista järjestystä ja tässä konkretisoidussa muodossaan niitä ei voi alistaa kriittiselle keskustelulle.”⁴² Kerronnallisen tiedostamattoman pohtiminen voi puolestaan laajentaa yksilön kerronnallista mielikuvitusta – kykyä suhtautua kriittisesti, luovasti ja kuvitella erilaisia tarinoita – ja auttaa löytämään uusia tapoja kokea, ajatella ja toimia.⁴³

Gayn kertomus resonoi toisten kivuliaiden tarinoiden kanssa. Se herättää vastakaikua monissa tytöissä ja naisissa, jotka kärsivät hiljaa kulttuuristen kertomusten verkostoissa. Näiden usein tiedostamatta jäävien kertomusten mukaan naisten ei tule viedä tilaa ja ihmisen arvo on sidottu hänen painoonsa. Se resonoi seksuaalista väkivaltaa kokeneiden ihmisten tarinoiden kanssa. Se resonoi syömishäiriöistä kärsivien tarinoiden kanssa. Samaan aikaan se muistuttaa, että jokainen tarina on erilainen. Tarina, ja totuus, jonka Gay kertoo, on yksin hänen: ”Kun kirjoitan nämä ruumiini muistelmat, kun kerron nämä totuudet ruumiistani, jaan oman – ja vain oman – totuuteni.”⁴⁴

Gay kiinnittää huomiota traumojen seurauksiin, elämään trauman kanssa ja ennen kaikkea yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja prosesseihin, jotka eivät muodosta yhtä yksittäistä, tarkasti määriteltävissä olevaa traumatisoivaa tapahtumaa vaan ovat pikemminkin traumatisoivia jatkuvasti, yksilöiden jokapäiväisessä arjessa ja elämässä. Toinen tärkeä piirre Gayn teoksessa ja myös julkisissa esiintymisissä on, että hän pohtii tarkasti sitä tapaa, jolla hän kertoo traumaattisista, kipeistä ja henkilökohtaisista kokemuksista – ja millaisia ohjeita hänen tekstinsä tarjoaa niiden lukemiseen. Miten jakaa oma kokemus toisille niin, että on eettinen ja kunnioittava omaa itseään (mennyttä ja nykyistä minää) kohtaan? Miten lähestyä toisen kokemuksia niiden henkilökohtaisuutta ja erilaisuutta kunnioittaen?

Ammentamalla feministisestä teoriasta ja aktivisista ja tarkastelemalla yksilöllistä, ruumiillista kokemusta tietynlaisessa ruumiissa elämisestä tietynlaisessa yhteiskunnassa Gay tulee kehittäneeksi toisenlaista, kulttuurisia ja yhteisöllisiä normeja rikkovaa ruumiifenomenologiaa sekä luoneeksi kaunokirjallisesti vaikuttavia kuvauksia tiedostamattomasta ruumiillisena ja kulttuurisena ilmiönä. Gayn teos kutsuu meitä virittymään kohti toisia – ja toisten kehoja – ilman, että oletamme tietävämmme niiden tarinat. Se myös kutsuu reflektoimaan niitä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muotoja ja malleja, joita erilaiset tarinat kantavat mukanaan: Millaisia tarinoita kerromme ruumiistamme? Millaisia tiloja ja mahdollisuuksia maailmassa on avoinna erilaisille ruumiille? *Hunger* luo tilan, jossa toista kohti virittyminen tulee mahdolliseksi – ja jossa ruumiin ei tarvitse taipua normien mukaan eikä myöskään muuttua näkymättömäksi.⁴⁵

Viitteet

- 1 Kihlström ym. 1992, 789.
- 2 Esimerkiksi ilmiöt kuten muutos- ja tarkkaamattomuussokeus ja sokeanäkö (se, ettemme useinkaan havaitse muutoksia ympäristössämme tai että aivokuoren vaurion vuoksi sokeutunut yksilö pystyy sokeudesta huolimatta arvioimaan tarkkuudella ympäristön ominaisuuksia) kertovat havainnon tiedostamattomista puolistista. Ongelmien ja niiden ratkaisuiden alitajuisen ”hautumisen” ja ”kypsymisen” ilmiö puolestaan viittaa luovuuden ja ongelmanratkaisun tiedostamattomiin puoliin.
- 3 Freud 1981, 455.
- 4 Fuchs kirjoittaa mm. siitä, miten yksilön elintila (”elämänkenttä”) voi muuntua, siihen voi syntyä rajalinjoja ja puoleen-savetäviä, pakottavia ja luotaantyöntäviä vyöhykkeitä samaan tapaan kuin painovoima ohjaa ja rajoittaa liikettä fyysikaalisessa tilassa. Fuchs 2019, 17–18, ks. myös 20–21.
- 5 Sama, 21. Vaikka Fuchs ottaa etäisyyttä perinteiseen kognitiiviseen tiedostamattomaan, hänen hahmottelemansa fenomenologinen tiedostamaton on yhteensopiva myös ruumiillisen kognition ja enaktiivisten teorioiden kanssa, jotka niin ikään korostavat kognitiivisten toimintojen muodostumista ruumiin ja maailman välisessä vuorovaikutuksessa.
- 6 Feministisestä fenomenologisesta perinteestä, ks. esim. Cohen Shabot & Laundry 2018.
- 7 Ks. esim. Young 1980; Butler 1993; Ahmed 2006.
- 8 Frie 2016, 121; Meretoja 2018, 18.

Kirjallisuus

- Ahmed, Sara, *Queer Phenomenology. Orientations, Objects, Others*. Duke University Press, Durham 2006.
- Ahmed, Sara, *Tunteiden kulttuuripoliittikka* (The Cultural Politics of Emotion, 2004). Suom. Elina Halttunen-Riikonen. niin & näin, Tampere 2018.
- Butler, Judith, *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of 'Sex'*. Routledge, New York 1993.
- Cohen Shabot, Sara & Laundry, Christina, *The Water We Swim In. Why Feminist Phenomenology Today?* Teoksessa *Rethinking Feminist Phenomenology. Theoretical and Applied Perspectives*. Edit. Sara Cohen Shabot & Christina Laundry. Rowman & Littlefield, London 2018.
- Evans, Bethan & Colls, Rachel, *Measuring Fatness, Governing Bodies. The Spatialities of the Body Mass Index (BMI) in Anti-obesity Politics. Antipode*. Vol. 41, No. 5, 2009, 1051–1083.
- Evans, Bethan & Cooper, Charlotte, *Reframing Fatness. Critiquing 'Obesity'*. Teoksessa *The Edinburgh Companion to the Critical Medical Humanities*. Toim. Sarah J. Atkinson, Jane Macnaughton, Jennifer Richards, Anne Whitehead & Angela Woods. Edinburgh University Press,

- 9 Freeman 2002; 2010, 95–123.
- 10 Meretoja 2018, 18–19.
- 11 Gay on tunnettu erityisesti esseekokoelmasta *Bad Feminist* (2014, suom. Anu Partanen & Koko Hubara 2017), jossa hän pohtii omaa suhdettaan feminismiin ja tutkii naisten, queerien ja rodullistettujen kokemusten ja seksuaalisen väkivallan representaatioita erityisesti populaarikulttuurissa.
- 12 Gay 2018, 3. Kaikki suomennokset AO.
- 13 Sama, 123.
- 14 Sama, 9.
- 15 Kuten kriittinen lihavuustutkimus on osoittanut, käsitteet kuten ’ylipaino’ ja ’liikalihavuus’ (*obesity*) ovat itsessään lihavuutta patologisoivia ja leimaavia. Varsinkin painoindeksin käyttöä on kyseenalaistettu paitsi keinotekoisena, myös stigmatisoivana työkaluna, josta on enemmän haittaa kuin hyötyä yksilön terveydelle (esim. Isonsa-Britanniassa National Screening Committee esti vuonna 2006 lasten seulomisen painoindeksin avulla). Ks. Evans & Coll 2009; Wann 2009, xii; xiv; Evans & Cooper 2016, 229.
- 16 Gay 2018, 11. Feministinen lihavuustutkija Cecilia Hartley kirjoittaa samaan tapaan: ”Naisruumiissa on jotakin vialla. Naiset oppivat aikaisin – yhä useammin jopa viisi- tai kuusivuotiaina – että heidän kehonsa ovat perustavalla tavalla väärläisiä.” Hartley 2001, 60, ks. myös 61.
- 17 Gay 2018, 21.
- 18 Sama, 11.
- 19 Sama, 37.
- 20 Ks. Herman 1992; Ratcliffe 2017.
- 21 Ks. Fuchs 2019, 21.
- 22 Ks. esim. Gallagher & Zahavi 2012, 203, 210.

- Edinburgh 2016, 225–241.
- Freeman, Mark, *Charting the Narrative Unconscious. Cultural Memory and the Challenge of Autobiography. Narrative Inquiry*. Vol. 12, No. 1, 2002, 193–211.
- Freeman, Mark, *Hindsight. The Promise and Peril of Looking Backward*. Oxford University Press, Oxford & New York 2010.
- Freud, Sigmund, *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in der Psychoanalyse*. Fischer, Frankfurt 1940.
- Frie, Roger, *Psychoanalysis, Narrative, and Hermeneutics. Storyworlds*. Vol. 8, No. 1, 2016, 119–136.
- Fuchs, Thomas, *Ruumiin muisti ja tiedostamaton (Body Memory and the Unconscious, 2018)*. Suom. Laura Oulanne & Anna Ovaska. *niin & näin* 4/2019, 15–22.
- Gay, Roxane, *Hunger. A Memoir of (My) Body* (2017). Corsair, London 2018.
- Gallagher, Shaun & Zahavi, Dan, *The Phenomenological Mind*. 2. painos. Routledge, London & New York 2012.
- Hartley, Cecilia, *Letting Ourselves Go. Making Room for the Fat Body in Feminist Scholarship*. Teoksessa *Bodies Out of Bounds: Fatness and Transgression*. Toim. Jana Evans Brazier & Kathleen LeBesco. University of California Press, Berkeley 2001, 60–73.
- Herman, Judith, *Trauma and Recovery*. Basic

- 23 Gay 2018, 111.
- 24 Sama, 112. Julkisessa keskustelussa yleisiä ovat myös sotaan viittaavat metaforat: lihavuus ”aikapommina”, ”sisäisen terroristina” jne., ks. esim. Evans & Cooper 2016, 225.
- 25 Wann 2009, xi; Evans & Cooper 2016, 227.
- 26 Gay 2018, 113.
- 27 Solovay 2000, 189. Ks. myös Wann 2009, xiii, xvi; Evans & Cooper 2016, 229.
- 28 Gay 2018, 123.
- 29 Sama, 136.
- 30 Wann 2009, xv. Ks. myös Hartley 2001, 29.
- 31 Gay 2018, 184.
- 32 Samaten kriittinen lihavuustutkimus osoittaa, että lihaviin ihmisten on vaikeampi saada lääketieteellistä hoitoa ja moni välttelee lääkäriin menemistä kokemansa halveksunnan vuoksi, ks. Evans & Cooper 2016, 230.
- 33 Gay 2018, 156.
- 34 Ahmed 2018, 140.
- 35 Gay 2018, 157.
- 36 Ks. myös Ahmed 2006, 130.
- 37 Merleau-Ponty 2005, 165.
- 38 Gay 2018, 187.
- 39 Sama, 189.
- 40 Ahmed 2006, 134.
- 41 Gay 2018, 36.
- 42 Meretoja 2018, 19.
- 43 Sama, 100.
- 44 Gay 2018, 277.
- 45 Lämmin kiitos Elise Nykäselle, Laura Oulanteelle ja Tytti Rantaselle tekstin kommentoinnista ja täydennys ehdotuksista.

- Books, New York 1992.
- Kihlstrom, John, Barnhardt, Terrence M. & Tataryn, Douglas J., *The Psychological Unconscious. Found, Lost, and Regained. American Psychologist*. Vol. 47, No. 6, 1992, 788–791.
- Meretoja, Hanna, *The Ethics of Storytelling. Narrative Hermeneutics, History, and the Possible*. Oxford University Press, New York 2018.
- Merleau-Ponty, Maurice, *Phenomenology of Perception* (Phénoménologie de la perception, 1945). Käänt. Colin Smith. Routledge, London 2005.
- Ratcliffe, Matthew, *Real Hallucinations. Psychiatric Illness, Intentionality, and the Interpersonal World*. The MIT Press, Cambridge (Mass.) 2017.
- Solovay, Sondra, *Tipping the Scales of Justice. Fighting Weight-Based Discrimination*. Prometheus Books, Amhurst (PA) 2000.
- Wann, Marilyn, *Foreword. Fat Studies. An Invitation to Revolution*. Teoksessa *The Fat Studies Reader*. Toim. Esther D. Rothblum & Sondra Solovay. New York University Press, New York 2009, xi–xxv.
- Young, Iris Marion, *Throwing Like a Girl. A Phenomenology of Feminine Body Comportment Motility and Spatiality. Human Studies*. Vol. 3, No. 1. 1980, 137–156.